

PROPAGANDNA AKTIVNOST U RATU

U sagledavanju i građenju najznačajnijih osnova na kojima bi se temeljila naša informativno-propagandna delatnost u ratnim uslovima, što je deo obimnih priprema društva za rat, neophodno je polaziti, pre svega, od osnova ratne doktrine naše zemlje i koncepcijskih gledanja na karakter i fizionomiju eventualnog rata. U tom pogledu, polazeći od već usvojenih načela i principijelnih rešenja moguće je, bar u osnovi, predvideti organizaciju, metode, sredstva, suštinu i karakter informativno-propagandne delatnosti usmerene protiv oružanih snaga agresora. Ta delatnost bi se, sigurno, zasnivala na političko-propagandnoj platformi SKJ i vojno-političkog rukovodstva naše zemlje u takvim uslovima. Polazeći od principa i karaktera propagandne delatnosti kako je postavlja i organizuje SKJ, ona bi u ratu, okrenuta protiv agresora, bila istinita, konkretna, aktuelna, operativna, jednostavna i jedinstvena. Njen osnovni cilj u odnosu na oružane snage agresora izražavao bi se u upornom nastojanju da u njegovim redovima pokoleba uverenje u opravdanost rata protiv Jugoslavije i oslabi njegovu moralnu, političku, idejnu i psihološku stabilnost i čvrstinu.

REALIZAM U PROCENI — SNAGE I SLABOSTI AGRESORA

Za postizanje tako ambicioznog cilja propagande jedan od najznačajnijih, presudnih preduslova bila bi širina, upornost, čvrstina i nesalomljivost oružanog i svih drugih vidova otpora naših oružanih snaga i stanovništva u borbi protiv agresora. To je prva pretpostavka za uspeh naše propagande, mada bi taj uspeh umnogome zavisiо i od stepena odgovornosti u vođenju propagande, u načinu

njenog kadrovskog i materijalnog obezbeđenja, kao i od toga koliko bi ona svojim sadržajem i izborom tema bila prilagođena konkretnom agresoru u borbenim uslovima. Prirodno je da bi pri tome rezultati propagande usmerene protiv agresora umnogome zavisili i od toga koliko bi ona bila u stanju da ispolji i sve one preko potrebne profesionalne sposobnosti i neophodne kvalitete koji su pretpostavka za njeno operativno i fleksibilno reagovanje na izuzetno brze promene i u toku samih borbenih dejstava.

U razmatranju sopstvenih mogućnosti za aktivan propagandni rad, okrenut prema jedinicama agresora, treba uvek polaziti od realnih procena dva činioca: prvog — opšteg stanja na ratištu i, drugog — moralnih, psiholoških, vojnih, političkih, idejnih i drugih kvaliteta neprijateljevih jedinica. Određenije procene u tom pogledu danas je, iz posve objektivnih razloga, teško davati, no u svakom slučaju treba računati na to da bi svaki agresor, u okviru pripremanja napada na našu zemlju, svojom propagandom indoktrinirao sopstvene oružane snage, blagovremeno obavljajući, sem ostalog, sve potrebne moralno-političke i psihološke pripreme neophodne za izvršenje agresije na jednu nezavisnu, nesvrstanu i samoupravnu socijalističku zemlju.

U pripremama, planiranju i preduzimanju sopstvenih propagandnih aktivnosti mora se polaziti od realnosti da bi takav agresor mogao čak postići i neke privremene vojničke uspehe, naročito u početnom periodu rata, zahvaljujući, pre svega, svojoj brojnoj i tehničkoj nadmoćnosti. No, neprijatelj bi ispoljio i mnoge svoje slabosti i ranjiva mesta, što treba optimalno koristiti za propagandnu akciju protiv njega. Takav bi slučaj, verovatno, bio i sa propagandom indoktrinacijom agresorovih oružanih snaga koje bi se, najverovatnije, pripremale da disciplinovano i sa samopouzdanjem u brzi uspeh krenu u ničim izazvanu agresiju protiv naše zemlje.

Metod priprema o kojima je reč obično u sebi sadrži i vrlo značajne potencijalne slabosti, koje leže u samoj prirodi sadržaja i načina izvođenja takvog moralno-političkog i psihološkog pripremanja i pripremljenosti agresorovih oružanih snaga. Suština je upravo u tome da tako pripremane oružane snage agresora moraju biti indoktrinirane i propagandom koja će se zasnivati na mnogim neistinama ili iskonstruisanim poluistinama, dezinformacijama i proizvoljnim procenama, što sve može da stvori samo krivu predstavu o našoj zemlji, njenim oružanim snagama, odbrambenim sposobnostima i opštem stanju u njoj. Upadom na našu teritoriju oružane snage agresora naišle bi na sasvim drugo stanje i situaciju od one koja im je predskazivana tokom priprema za agresiju. To bi se naročito is-

poljilo u uslovima danonoćnog sučeljavanja sa organizovanim opštenarodnim oružanim otporom i svim vidovima drugog najšireg, svenarodnog otpora. U takvoj situaciji pripadnici agresorovih snaga bili bi jednostavno primorani da razmišljaju i o tome da li su oni zaista došli da »oslobađaju« ili da porobe, da »spasavaju« ili okupiraju zemlju čije se oružane snage i celokupno stanovništvo tako jedinstveno, uporno i požrtvovano bori.

NAJJAČE ORUĐE — ISTINA O SFRJ

U takvim uslovima brzo bi se ispoljile sve slabosti tako indoktrinirane vojske, koja svoj moral i borbenost može da održava samo dok napreduje i postiže uspehe. Ali, kada naiđe na čvrst i odlučan oružani otpor, prezir i bojkot stanovništva tada pretrpi neuspehe i doživi gubitke, odnosno kada bude primorana da pređe u defanzivu — ona bi veoma brzo ispoljila i svoje velike slabosti i neizbežna ranjiva mesta i postala lakše podložna mnogim faktorima koji utiču na slabljenje borbenog duha i moralne čvrstine.

Takve i još brojne druge slične slabosti pratile bi oružane snage svakog agresora, što bi, u isto vreme, stvaralo povoljne uslove za naše propagandne akcije. Upravo zbog toga u razmatranju optimalnog korišćenja realnih mogućnosti za propagandno delovanje protiv oružanih snaga agresora uvek treba naročito imati u vidu one ratne situacije i momente koji bi izazivali određene krize u borbenom moralu agresora dovodeći ga u stanje u kome bi morao da brzo ispolji sopstvene slabosti. Reč je, pre svega, o tome da bi naše jedinice, pružajući žilav otpor, izvođeci neprekidne protivnapade, nanoseći udare po bokovima agresorovih snaga, vodeći neprekidna borbena dejstva u pozadini neprijatelja prekidajući mu komunikacije za snabdevanje itd., nanosile agresoru stalne i velike gubitke. Preživljavanje tih gubitaka, kao i doživljavanje neuspeha u stalnim borbama na svakoj stopi naše zemlje, neprekidno sučeljavanje sa najrazličnijim oblicima organizovanog i svakog drugog otpora stanovništva na privremeno zaposednutoj teritoriji, zatim stalna psihička i fizička napetost, nespavanje, neredovno snabdevanje, borbena iscrpljenost i sl. — negativno bi uticali i na opšte borbena raspoloženje i moral agresorovih snaga. U isto vreme sve bi to stvorilo povoljne uslove za veće izglede u uspeh naših propagandnih akcija u kojima bi se polazilo od toga da se neprijateljevi vojnici i njihove starešine upoznaju sa time kako su učešćem u toj agresiji, u stvari, postali instrument i oruđe zavojevačke politike, koja guši slobodu i progres ne samo naše zemlje već i sopstvene zemlje i svog naroda.

Sadržaj naše propagande bio bi usmeren i ka tome da se oružanim snagama agresora omogući da steknu što realniju predstavu o dostignutom stepenu društvenog i privrednog razvitka samoupradne socijalističke Jugoslavije, njenom međunarodnom položaju i ugledu, o spremnosti njenih radnih ljudi i građana na najveće žrtve u odbrani svog samoupravnog društvenog poretka, nezavisnosti, slobode i nacionalnog integriteta. Bilo bi neophodno i to da naša propaganda učini sve kako bi neprijateljeve snage što pre saznale pravu istinu i o osudi sopstvene agresije od strane celokupnog progresivnog čovečanstva, odnosno o podršci i pomoći koje će taj progresivni svet pružati opravdanoj borbi naših naroda i narodnosti. Razume se, treba računati s time da bi konkretni uslovi ratnog stanja najneposrednije opredeljivali sadržaje naše propagande, ali i s time da bi taj sadržaj ipak uvek bio ispunjen i takvim temama koje bi se odnosile na ishod i perspektivu oružanih akcija na ratištu.

PROPAGANDA PUTEM RADIJA

Radio bi u eventualnom ratu predstavljao jedno od najmasovnijih i najrasprostranjenijih sredstava koja bi se koristila u propagandne svrhe. Polazeći od takve, posve realne procene, mi već danas organizujemo i razvijamo takav sistem jedinstvene radio-difuzne službe koji bi mogao da uspešno funkcioniše u svim, pa i najtežim uslovima. Naravno, takva delatnost radija zasnivala bi se na već utvrđenim načelima i principima delovanja u ratu i u skladu sa jasno određenom programskom orijentacijom.

Radio-program bi, umnogome, bio zavisao od postojećeg ratnog stanja i ratnih zadataka naše radio-difuzne službe, a svakako bi njegov deo bio usmeren i protiv oružanih snaga agresora. Za te svrhe bi se koristile savezne, republičke, lokalne i druge radio-stanice i specijalni radio-emisioni centri. Značajnu ulogu u tome imala bi mreža lokalnih radio-stanica uključujući tu i pokretne manje emisione centre, i to zbog toga što bi agresor od samog početka napada nastojao da elektronskim i drugim ometanjem onemogući rad naših radio-stanica.

U okviru mera pripremanja jugoslovenske radio-difuzne mreže da u ratu deluje sinhronizovano i planski, pored ostalog, razrađena je jedinstvena programska šema za ratne uslove, obezbeđena su dokumenta, raznovrsni arhivski i drugi materijal u kome se govori o eventualnom agresoru, izvršen izbor prikladne literature, pripremljeni magnetofonski snimci i sl. To, razume se, predstavlja samo deo opštih ratnih priprema svake naše radio-stanice.

Radio-programi, namenjeni neprijateljevim vojnicima, imali bi posebne sadržaje, a jedan od njihovih najvažnijih elemenata predstavljale bi radio-vesti. One bi činile kičmu informativno-propagandne delatnosti preko radija, a najčešće bi to bile same vesti, kratko i jasno davanje činjenica bez komentara ili vesti praćene kraćim komentarom samog spikera. Naravno, izbor vesti bi se vršio prema proceni o zainteresovanosti onih kojima su one namenjene, što znači da bi se dobar deo vesti odnosio na prilike u zemlji oružanih snaga agresora. To nas obavezuje na dosledno vođenje računa o tome da to budu one vesti za koje su najneposrednije zainteresovani sami neprijateljevi vojnici. To, s druge strane, ne znači da će slušalac tih vesti, u ovom slučaju neprijatelj vojnik ili starešina, biti manje zainteresovan i za one događaje koji se zbivaju u njegovoj najneposrednijoj okolini, a koji su takve prirode da od njihovog razvoja može zavisiti i život svakog pojedinca, pa im treba dati vesti i o tim zbivanjima. U svakom slučaju, vesti koje će se zasnivati na tačnim činjenicama, a koje, inače, agresorov pripadnik može lako da proveriti, treba da budu dominantne u odnosu na sva druga obaveštenja.

Program takvih emisija moguće je, sem vestima, ispunjavati i objavljivanjem spiskova poginulih i ranjenih na bojištu, spiskova ratnih zarobljenika i, eventualno, njihovim (dobrovoljno datim) izjavama i propagandnim porukama svojim ratnim drugovima, zatim emitovanjem muzike, naročito one koja doprinosi stvaranju nostalgичnih raspoloženja, davanjem specijalnih radio-emisija u kojima su obrađeni događaji od posebne važnosti (govori visokih vojno-političkih rukovodilaca, proglosti, apeli, zvučne reportaže itd.).

SNAŽAN GLAS »SLOBODNE JUGOSLAVIJE«

O značaju radio-propagande u ratu mi imamo sopstvena i dragocena iskustva. Naime, iako je u toku NOR-a naša materijalno-tehnička baza bila vrlo siromašna, ipak je na teritoriji Jugoslavije gotovo sve vreme rata radila po neka emisiona radio-stanica, što je bilo od izuzetnog značaja. Razume se, najzapaženiju ulogu imala je Radio-stanica »Slobodna Jugoslavija«, koja je našu zemlju i dobar deo sveta »pokrivala« iz inostranstva — na početku rata iz Ufe, na Uralu, a od početka 1942. godine iz Kujbiševa da bi februara 1945. godine, preko talasa Radio-Beograda, nastavila rad u zemlji. Poznat je doprinos te radio-stanice u širenju istine o narodnooslobodilačkoj borbi u inostranstvu i obaveštavanju o vojno-političkim zbivanjima u zemlji i svetu, te o ratnim operacijama na domaćem i dru-

gim ratištima. Ona je vesti o istini na jugoslovenskom ratištu dobijala od radio-stanice Vrhovnog štaba NOVJ i drugih radio-stanica iz naše ratne mreže, kao i na druge načine.

Radio-stanica »Slobodna Jugoslavija« je emitovala i posebne programe namenjene neprijateljskim jedinicama na našoj teritoriji. O tome govori i pismo u kome Centralni komitet KP Slovenije, 29. jula 1943. godine, piše Pokrajinskom komitetu KPS za Štajersku:

»Radio-stanica »Slobodna Jugoslavija«, u svojoj jutarnjoj emisiji 27. jula, objavila je proglas upućen italijanskim vojnicima, u kome ih poziva da napuštaju front u Jugoslaviji, pođu svojim kućama, otpočnu borbu za isterivanje njemačkog okupatora iz svoje domovine i stvaraju istinsku demokratsku Italiju«.

Pojedinosti o tome kakve su propagandne efekte izazivale emisije »Slobodne Jugoslavije« nalazimo često i u neprijateljskim dokumentima iz ratnog perioda. U izveštaju zapovedništva oružničkog krila Travnika o situaciji u centralnoj Bosni, u februaru 1943. godine, piše:

»Partizani u selima na području gde oni borave vrše među pučanstvom jaku promidžbu. Neprijateljski raspoloženi elementi, koji slušaju krugovalne postaje Moskvu, London i glas »Slobodne Jugoslavije«, na vešt način prenose među pučanstvom lažne i neistinite vesti« (vidi opširnije u Zborniku IV/10, dok. 315).

Kritički primenjujući iskustva iz našeg NOR-a, kao i iskustva iz drugih oslobodilačkih ratova, imajući u vidu tehnička i ostala dostignuća radio-difuzne službe, brojne naše radio-difuzne ustanove i nadležni faktori koji se bave tom službom već danas, u miru, izvode konkretne pripreme i za svoje uspešno funkcionisanje u ratu. Već preduzete organizacijske, kadrovske, materijalno-tehničke i druge pripreme, uključujući i razradu razvojnih odbrambenih planova, predstavljaju garanciju da će jedinstveni jugoslovenski radio-sistem u slučaju vrlo otežanih uslova uspešno obaviti svoje zadatke, i to ne samo u pogledu blagovremenosti i tačnog informisanja domaće i strane javnosti o prilikama u našoj zemlji i na njenom ratištu, već isto tako uspešno poslužiti i u našoj propagandnoj aktivnosti protiv oružanih snaga agresora.

PROPAGANDA PISANOM REČJU

U mnoštvu različitih oblika vođenja propagande protiv agresorovih oružanih snaga prema svom značaju i obimu bi se izdvajala propaganda putem pisane reči — štampanjem i rasturanjem proglasa apela, letaka, obaveštenja, poruka, poziva, objava i drugog pro-

pagandnog materijala. Sam sadržaj tog materijala temeljiće se na poznatim principima naše propagande i biće ispunjen našim gledanjima na karakter rata, ciljeve agresije i perspektivu njegovog okončanja. Svi podaci koji bi se iznosili zasniivali bi se na istini, a neprijateljskim vojnicima saopštavali bi se na najpodesniji način — kako bi mogli da sagledaju svoju porobljivačku ulogu koju su im nametnuli njihovi vlastodršci u nepravednom, imperijalističkom i zavojevačkom ratu protiv naše zemlje.

S razlogom se može očekivati da će najmasovniji način korištenja pisanog materijala predstavljati štampanje i rasturanje letaka. U tu svrhu služiti će pokretne štamparije i druga sredstva za umnožavanje koja budu imale oružane snage, ali isto tako i sredstva radnih organizacija, mesnih zajednica i drugih »civilnih« organa na terenu. Za izradu letaka i drugog pisanog pagandnog materijala koristili bi se unapred osposobljeni kadrovi koji bi stručno sposobni i sa političkim i moralnim kvalifikacijama, koje zahtevaju takvi poslovi, u svakoj konkretnoj situaciji procenjivali koju vrstu letaka, kada i pod kakvim uslovima treba štampati i rasturati. Razume se, o tome bi se odlučivalo pošto se raspravi i utvrdi sa kakvim ciljem i namenom se štampa, kome je namenjeno, te kakve je rezultate moguće očekivati u takvim uslovima. Od toga bi zavisilo da li će leci biti direktivne, instruktivne, informativne ili neke druge prirode, možda i u vidu letka-propusnice. Najverovatnije je da bi se u početnoj fazi rata sa naše strane najviše koristili leci informisanja i leci upozorenja. U lecima informisanja trebalo bi pripadnike oružanih snaga agresora upoznati sa najznačajnijim vojno-političkim događajima i opštom situacijom, i to ne samo na našem već i na drugim ratištima, uz potrebna objašnjenja opravdanosti ciljeva naše borbe i razobličavanja namera i ciljeva agresije. U tome imamo i vlastito iskustvo, jer se tokom NOR-a u mnogobrojnim lecima koji su upućivani okupatorskim vojnicima takođe ukazivalo na konkretnu vojno-političku situaciju kod nas i u svetu. Tako, na primer, u jednom od letaka koje je Vrhovni štab NOVJ izdao 1944. godine, između ostalog, piše:

»Njemački vojnici i oficiri!

Američka, engleska i ruska armija već su prodrle u Njemačku. I sami vidite da je Njemačka izgubila rat. Vi se ne možete povući sa Balkana i Jugoslavije. Mi i Saveznici vam nećemo to dozvoliti.

Svaki od vas treba da zna da daljim služenjem Hitleru samo produžavate patnje njemačkog naroda i dovodite sebe u položaj da budete neminovno ubijeni. . .«.

U lecima upozorenja neprijateljskim oružanim snagama treba, između ostalog, stalno ukazivati i na to da su se upustili u tešku rat-

nu avanturu koju će morati skupo da plate. U to će se uveriti tokom oružane borbe kada naiđu na čvrsto organizovanu i jedinstvenu oružanu silu svih naroda i narodnosti naše zemlje, koja bi, uz jedinstven otpor celokupnog stanovništva, ispoljila nepokolebljivu spremnost na najveće žrtve da bi odbranila svoju slobodu i samoupravni socijalistički društveni sistem. U najkraćem, svakom neprijateljskom vojniku treba staviti do znanja da se sve više uvlači u jedan dugi i krvavi rat u kome nema nikakvog izgleda na pobedu. Naravno, jednim letkom upozorenja nemoguće je izraziti sve ono što je preko potrebno da sazna pripadnik oružane sile agresora, zbog čega će, pored velikog broja drugih akcija i mera, i mnoštvo letaka takve vrste predstavljati samo deo i jedan od mnogih vidova propagande koju ćemo srpovoditi putem letaka.

Treba naglasiti da je veoma teško danas predvideti ono mnoštvo letaka raznovrsnih po nameni, sadržaju, izgledu i drugim karakteristikama kojima će se najadekvatnije odražavati opšta vojno-politička situacija i zadaci štampane propagande koji budu iz nje proisticali. Pri svemu tome posve je sigurno da bi brojni vojni i civilni organi, organizovani na ma koji način u propagandi protiv agresora, pronalazili najbolje načine, rešenja i mogućnosti, polazeći od opšte političko-propagandne platforme SKJ i našeg vojnog i državnog rukovodstva — da što više iskoriste i štampanu reč radi slamanja ofanzivne moći i borbenog morala neprijatelja.

Propagandno delovanje pisanom rečju neće se odvijati samo u uslovima borbenog kontakta sa oružanim snagama agresora, već i na druge načine. Prema tome, to neće biti samo zadatak komandi ili posebnih jedinica naših oružanih snaga, već isto tako i zadatak svih odgovornih političkih, državnih i drugih organa i organizacija na slobodnoj ili privremeno zaposednutoj teritoriji. Da bi se što realnije sagledale stvarne mogućnosti naše propagandne delatnosti protiv agresorovih oružanih snaga, treba imati u vidu i stvarne ratne uslove. Polazeći upravo od toga, često se postavlja i pitanje: kako obezbediti kontakt sa agresorovim oružanim snagama da bi i naša pisana propaganda doprla do njih? Upravo zbog toga treba podsetiti na mogućnost primene raznih načina rasturanja letaka i ostale pisane propagande, između ostalog i korišćenjem raspoloživih tehničkih sredstava kao što su: laki avioni, helikopteri, artiljerijske i minobacačke propagandne granate i druga sredstva.

Mnoga strana a i naša iskustva iz drugog svetskog rata govore o neiscrpnim mogućnostima rasturanja propagandnog materijala na navedene načine. Na primer, radi toga su korišćena i prva dva naša

aviona koja su poletela na oslobođenu teritoriju, jer su nekoliko dana posle prelaska partizanima (7. jun 1942. godine) rasturali letke iznad neprijateljevih garnizona u Dvoru na Uni i Kostajnici. Uostalom, dvojica naših prvih avijatičara, Čajavec i Jazbec, uskoro su i poginuli bacajući letke i mitraljirajući neprijateljski garnizon u Banjoj Luci.

U NOR-u su za rasturanje propagandnog materijala korišćene i operativne jedinice. Tako je, na primer, štab bataljona »Sloboda« naredio 29. avgusta 1941. godine svom četvrtom odredu da postavlja zasede na cestu Bihać — Petrovac i da rastura radio-biltene i letke na mestima gde prolazi neprijatelj (vidi opširnije Zbornik IV/5, dok. br. 37 i V/5, dok. br. 39 i 154).

Jugoslavija će voditi odbrambeni rat na svojoj teritoriji, braneći svaku stopu zemlje, pri čemu se mora realno računati i sa mogućnošću privremenog zaposedanja dela naše teritorije od strane agresorovih snaga. U tom slučaju on će, nužno, uspostaviti i neposredan kontakt sa našim stanovništvom zavođenjem okupacijskog sistema na privremeno zaposednutoj teritoriji da bi obezbedio »red«, organizovao pozadinu, uspostavio sopstveni poredak, zakonitost i disciplinu, obezbedio komunikacije i mnoštvo drugih mera koje bi mu obezbedile sigurnost tako zaposednute teritorije. Sve te aktivnosti agresor bi nazivao »operacijama za konsolidaciju« preduzetim sa ciljem stvaranja određene podrške kod civilnog stanovništva. Među tim »operacijama« on bi sprovodio i one kojima bi težio za »prevaspitavanjem« stanovništva u sklopu opštih planova »psiholoških operacija«.

U takvim uslovima jedan od osnovnih zadataka našeg stanovništva biće ne samo suzbijanje negativnih uticaja tih agresorovih i agresivnih dejstava nego i uzvratanje našom smišljenom propagandom okrenutom protiv agresorovih oružanih snaga. U sklopu toga zadatka, izdavanje i rasturanje propagandnog materijala u redovima neprijateljskih vojnika i starešina predstavljaće stalnu obavezu i svih naših aktivista na terenu, u čemu imamo veoma bogata sopstvena iskustva iz NOR-a. Ta odgovorna i obimna ratna delatnost bila je brigom Partije besprekorno organizovana i vrlo široko razvijena — počev od štampanja, umnožavanja i prenošenja propagandnog materijala, pa do njegovog rasturanja. Rezultati takve delatnosti aktivista NOP-a zadavali su velike brige komandama neprijateljevih jedinica o čemu je ostalo i dosta pisanih tragova. Sem ostalog, komandant sektora karabinjera u Cerknici u svom izveštaju od 25. jula 1941. godine navodi da su u nekom porušenom bunkeru nađena dva partizanska letka štampana ciklostilom, na italijanskom jeziku. Ili, u biltenu obaveštajnog odeljenja Komande XI armijskog italijanskog korpusa, izda-

tom 31. jula 1941. godine, kaže se da je partizanska propaganda leci-
ma pojačana i da su u Ljubljani nađeni leci sa napisom: »Italijani,
Nemci — obračun će biti krvav!« U naređenju nemačkog komandan-
ta policije bezbednosti »Alpske zone« u okupiranoj Sloveniji, izdatom
23. avgusta 1941. godine, navodi se, sem ostalog, da je »jedna bicikli-
stkinja javno turala letke u džepove nemačkih vojnika i udaljila se
pre nego što su oni shvatili o čemu se radi« (vidi opširnije Zbornik
V/1, dok. br. 68, 107, 115 i 137).

O tome kakav je bio neprijateljev odnos prema našoj propagandi
i prema pripadnicima sopstvenih oružanih snaga, kod kojih bi našao
naš propagandni materijal, slikovito govori i podatak da su Italijani,
avgusta 1941. godine, streljali na Cetinju dva svoja oficira i jednog
vojnika — jer su kod njih pronađeni leci i radio-vesti koje je štam-
pao i rasturao Pokrajinski komitet KPJ za Crnu Goru, Bosnu i San-
džak (vidi opširnije Zbornik III/1, dok. br. 32).

Realno je očekivati da bi u eventualno sličnim ratnim uslovima,
na privremeno zasednutoj teritoriji od strane agresora, taj vid na-
še propagandne delatnosti bio još razvijeniji, zahvaljujući i svestra-
nim pripremama izvršenim u miru — i u materijalnom i u organiza-
cionom pogledu.

Kao na jedan od oblika vođenja pisane propagande treba raču-
nati i sa ispisivanjem parola po zidovima kuća i na drugim objektima
u naseljima i van njih, zatim crtanjem simbola naše nepobedivosti,
lepljenjem plakata i proglasa, rasturanjem štampe i ostalog štampa-
nog materijala.

PREDNOSTI PROPAGANDE »LICEM U LICE«

Blagovremena priprema stanovništva za propagandno delovanje
na pripadnike jedinica agresora i uticaj pripadnika svih naših nacio-
nalnih i socijalnih sredina na neprijateljeve vojnike takođe bi bio je-
dan od značajnih vidova našeg širokog propagandnog dejstva. U sa-
mom neposrednom kontaktu naših građana sa neprijateljem, bilo da
je reč o pionirima, ženama, starcima ili ma kome drugom, biće neop-
hodno da se uvek ukazuje na besciljnost rata protiv naše zemlje, nje-
govu nepravedenost i spremnost naših naroda da u borbi istraju do
postizanja konačne pobeđe.

Kada se radi o slabljenju morala agresora, treba koristiti i pro-
turanje glasina koje bi u neprijateljske redove unosile zabunu i strah,
pri čemu treba imati u vidu, pre svega, one glasine koje mogu da naj-
neposrednije utiču na emocionalna raspoloženja kojima su okrenute.

Iskustva stečena u NOR-u svedoče i o tome da je neprijatelj svestrano pratio način i sadržaj našeg političkog i informativno-propagandnog delovanja. U tom pogledu karakterističan je izveštaj kojeg je SS potpukovnik Hans Halm, nemački policijski ataše u NDH, uputio 14. januara 1943. godine nemačkom poslaniku u Zagrebu i u kojem, između ostalog, piše:

»Možda najopasniji momenat za dobijanje simpatije i pristalica za partizane predstavlja stvaranje duševnog stanja koje bi se moglo okarakterisati rečima partizanske legende. Radi se tu o priči koja se revnosno prenosi od usta do usta i u koju se rado veruje, priči o junastvu, o partizanskoj prisutnosti svugde i na svakom mestu, o sveznajućoj obaveštajnoj službi, o plemenitosti i pravednosti partizana.

Mudro rukovodstvo partizana, njihova disciplina i veština u iskorišćavanju svih slabosti protivnika, kao i primerno propagandističko iskorištavanje vlastitih uspeha, nisu tek malo pridoneli rađanju ovog duševnog stanja« (prema knjizi S. Odića »Neostvoreni planovi«, Zagreb 1961, str. 282).

U neposrednom borbenom dodiru sa neprijateljem, a naročito u predahu noćnih borbi, moguće je koristiti i specijalne zvučnike ili improvizovane glasnogovornike radi prenošenja poruka i upozorenja, prvenstveno onih kraćih. Opštenje sa neprijateljem na ovaj način mora da bude kratko pri čemu, se, u veoma sažetom obliku, ukazivalo na suštinu zavojevačkih ciljeva agresora, povezujući to sa konkretnim događajima na određenoj vojišnoj prostoriji i taktičkom situacijom na delu fronta na kojem se dotična jedinica bavi. Pri tome se mogu koristiti i razni pozivi neprijateljskim vojnicima, parole koje bi svojim kratkim i jasnim sadržajem govorile o karakteru i o cilju naše borbe, te drugi oblici direktnog dostavljanja poruka.

Iskustva iz ratova vođenih poslednjih decenija, a mi s razlogom naglašavamo iskustva iz našeg NOR-a, obiluju primerima koji slikovito i uverljivo govore o korišćenju upravo takvih metoda vođenja propagande i potvrđuju njihovu vrednost i trajnu aktuelnost. Za ovu priliku citiramo izveštaj štaba XIII divizije, pisan 20. jula 1943. godine, u kome se, između ostalog, navodi:

»Preko mikrofona koji su udaljeni 100—150 metara od italijanskih rovova, svaku večer govorimo Italijanima i izveštavamo ih o najnovijim događajima, naročito u Italiji. Oficiri znaju pri tome dobacivati pogrde na našu stranu, ali to samo pojedinačno, dok vojnici, naprotiv, izlaze iz bunkera da bi bolje čuli što mi govorimo. Dok mi govorimo vatru na nas ne otvaraju.«.

U NOR-u je, u propagandnom delovanju protiv neprijatelja, najčešće korišćena pisana reč, ali se, ipak, stalno insistiralo i na drugim

vidovima propagandnog delovanja. Tako se u uputstvu štaba Sarajevske oblasti, pisanom 4. septembra 1941. godine, navode načini propagande u neprijateljskim redovima, pa se, između ostalog, kaže da ta propaganda treba da se sprovodi i »preko transparentata i truba koje pojačavaju glas« (vidi Zbornik IV/1, dok. broj. 86).

Može se izvesti zaključak da je i u NOR-u i u nekim od savremenih ratova propagandi preko razglasnih sredstava, mikrofona, raznih pojačala i sl. i u najnepovoljnijim tehničkim uslovima posvećivana posebna pažnja, što bi u eventualnom ratu na našem nacionalnom tlu sigurno još više došlo do izražaja. Propaganda »licem u lice« ili direktnim obraćanjem ljudskim glasom, koji ima svoju emotivnu snagu, afirmisala se u svim savremenim ratovima kao efikasan vid delovanja. Takav način propagandnog delovanja i mi ćemo primenjivati, naročito u situacijama kada slabljenjem moralne otpornosti neprijatelja treba uštedeti što više sopstvenih ljudskih i materijalnih snaga. Biće to najčešće u situacijama koje nastaju u toku izvođenja borbenih dejstava taktičkog karaktera, a u kojima će takav način naše propagande biti usmeren na neku određenu jedinicu, posadu nekog objekta ili garnizona, utvrđeni rejon, deo fronta itd.

ŠIROKO KORIŠĆENJE RATNIH ZAROBLJENIKA

Korišćenje ratnih zarobljenika za ostvarivanje propagandnih ciljeva među neprijateljskim snagama postao je standardni oblik delovanja svih propagandnih službi. U stvari, iskustva stečena u poslednjim ratovima u načinu korišćenja ratnih zarobljenika veoma su bogata, mada su različiti metodi njihovog privoljavanja za takve zadatke i način njihovog korišćenja. U tom pogledu su karakteristični i primeri koje navodi francuski novinar i publicista Marsel Verije u svojoj knjizi »Crveni Vermaht«, gde, sem ostalog, opisuje događaje koji su se zbili kao posledica ne samo oružane već i propagandne bitke. Sem ostalog, on navodi i primer fon Paulusa, nazivajući to fenomenom, nezamislivom stvari da jedan nemački feldmaršal sa još 49 drugih nemačkih generala, sve Hitlerovih visokih rukovodilaca i boraca ispod Staljingrada, uputi iz sovjetskog zarobljeništva proglas nemačkom narodu u kojem ga poziva na pobunu protiv Firera. Sa linije fronta, iz prvih borbenih redova, nemački zarobljenici su preko zvučnika demantovali tvrdnje nemačke propagande da sovjetske trupe ubijaju zarobljene Nemce i njihove saveznike — izgovarajući reči: »Zarobljenik sam, ali i živ«, da bi se, nešto kasnije, nastavilo sa pozivima za predaju, i to stalno preko zvučnika. Kasnije, u situacija-

ma kada je to bilo neophodno, nemački zarobljenici su se, sada već iz antifašističkih organizacija, probijali kroz vatrene linije i stizali do podruma kuća posjednutih od nemačkih vojnika koje su, u direktnom razgovoru, pokušavali da nagovore da se predaju, pođu njihovim primenom i okrenu oružje protiv Hitlera. Brojni su i poučni razni apeli, pisma, poruke i mnogi drugi pismeni pozivi koje su Nemci, kao ratni zarobljenici, upućivali pripadnicima Vermahta, svi, manje ili više otvoreno, okrenuti protiv Vermahta, Hitlera, nacizma. Posebnu ulogu u celokupnoj propagandnoj akciji okrenutoj protiv Hitlera i njegove politike odigrala je Radio-stanica »Slobodna Nemačka«, koja je svoje programe emitovala po šest časova dnevno, a čula se širom Evrope. Stanicom se koristio »Nacionalni komitet slobodne Nemačke«, sastavljen od zarobljenih nemačkih oficira i vojnika i jednog broja antifašistički orijentisanih političkih emigranata iz Nemačke.

Naša iskustva iz NOR-a, za razliku od iskustava nekih ostalih zemalja, karakterišu određene specifičnosti u postupcima prema ratnim zarobljenicima i njihovom korišćenju u propagandne svrhe. U tome je najkarakterističnije naše gledanje na političko-propagandni uticaj na zarobljenike, odnosno na, kako smo mi to obično i slikovito govorili, »oslobođene neprijateljske vojnike«. To gledanje i odnos koji je proisticao iz njega temeljili su se na našim poznatim i jasnim političkim stavovima, što je, razume se, zavisilo i od toga kojoj je i kakvoj neprijateljskoj oružanoj formaciji pripadao zarobljenik. Međutim, taj naš odnos prema zarobljenicima uvek je bio karakterističan po intenzivnom i planski organizovanom političko-propagandnom radu, naročito sa određenim kategorijama zarobljenika (prisilno mobilisani ljudi u četničke i domobranske jedinice, u italijanske ili bugarske vojne formacije, u razne kvislinške organizacije i slično). Osnovni cilj te naše aktivnosti bio je da se zarobljenici prevasiptavaju ili bar u političkom pogledu antifašistički orijentišu, razume se, pošto se smišljeno upoznaju sa ciljevima NOB-a i opštom situacijom u zemlji, na jugoslovenskom ratištu i na svetskim frontovima. Po tome je karakteristično, na primer, saopštenje Kozarskog partizanskog odreda »o puštanju na slobodu zarobljenih domobrana«, izdato 1. januara 1942. godine, u kome se, sem ostalog, kaže:

»Tokom borbi na Draksenić, Svodnu, Podgradce, Grbavce, Mrakovicu... zarobljeno je ukupno 430 vojnika i podoficira, 6 oficira, 23 žandarma i jedan lekar. Osim tri oficira i jednog podoficira koji su zadržani za razmenu sa našim pohapšenim drugovima i taocima po gradovima, svi ostali su pušteni svojim kućama sa prethodnim upoznavanjem sa ciljevima naše narodnooslobodilačke borbe« (Zbornik IV/3, str. 23).

Sličnih postupaka jedinica NOVJ bilo je mnogo, osim u slučajevima kada se dokazalo da su pojedinci vršili zločine nad nedužnim stanovništvom. I u većini slučajeva takav odnos i organizovan političko-propagandni rad sa zarobljenim neprijateljevim vojnicima davali su pozitivne rezultate. To se kasnije odrazilo ne samo na puštene zarobljenike nego i na neprijateljeve jedinice u koje su se vraćali. Tako, naprimer, italijanski visoki komesar za Crnu Goru 18. jula 1941. godine izveštava kako »oslobođeni vojnici pričaju da se partizani bore protiv crnih košulja, oficira i fašista«. Drugim rečima, da se vojnicima, ukoliko ne budu sledili oficire i fašiste, neće ništa dogoditi (Zbornik III/4, dok. br. 150).

SLABLJENJEM MORALA — DO SLOMA AGRESIJE

O uticaju naše propagande na zarobljene vojnike i o efektu koji je izazvala kod njih govori se i u izveštaju komandanta II italijanske armije Maria Roate, pisanom 2. oktobra 1941. godine, u kome navodi da jedan od razloga za demoralizaciju divizije »RE« leži u tome što je u njoj bilo oko 250 oslobođenih zarobljenika, koji su bili zarobljeni u borbama sa partizanima oko Korenice i Udbine. Radi popravljavanja stanja u toj svojoj diviziji general Roata predlaže da se oni udalje iz divizije (Zbornik V/8, dok. br. 103).

U eventualnom ratu način vođenja propagandne aktivnosti protiv oružanih snaga agresora korišćenjem i ratnih zarobljenika ne bi se svodio samo na njihovo prevaspitavanje ili puštanje na slobodu, odnosno njihovo vraćanje u ranije jedinice. Ne i zbog toga što uslovi propagandnog delovanja u takvim prilikama pružaju mnogo šire mogućnosti. Naravno, osnovni zadatak u našem delovanju svodio bi se na političko prevaspitavanje ratnih zarobljenika, odnosno naš smišljen napor da sami svesno sagledaju besmislenost rata koji njegove oružane snage vode protiv naše zemlje. Upravo takvim uočavanjem nepravednosti agresije i karaktera rata i ratnih ciljeva svoje zemlje zarobljeni agresorov vojnik će biti u stanju da svesnim angažovanjem doprinese da se taj rat, kao duboko nepravedan i našim narodima silom nametnut, što pre okonča. Radi toga mogućnosti našeg propagandnog delovanja preko ratnih zarobljenika veoma su raznovrsne. Između ostalog, može im se pružiti mogućnost sopstvenog organizovanja na antiratnoj osnovi i sa takve političke platforme svestranog delovanja među jedinicama kojima su do zarobljeništva pripadali. S tim u vezi oni se mogu angažovati na najrazličitije načine: uključivanjem u sve oblike usmene propagande na frontu, koristeći se i glasnogovornicima; učešćem u sastavljanju i izvođenju radio-pro-

grama namenjenog svojim doskorašnjim ratnim drugovima; izdavanjem i publikovanjem štampanih propagandnih materijala (novine, proglasi, apeli, bilteni, brošure, leci i sl.). Reč je, dakle, o najrazličnijim vidovima propagandnog delovanja, saobrazno datim uslovima i potrebama na pojedinim sektorima fronta, odnosno fazama izvođenja borbenih dejstava. U takvim prilikama zarobljeni neprijatelj vojnik može ponekad više vredeti od mrtvog.

Treba ponoviti potrebu da u svim procenama o doprinosu našeg najšireg propagandnog dejstva u slabljenju borbenog morala agresora — moramo biti što realniji. Uz to, ulogu, značaj i moguće efekte propagandnog delovanja treba uvek ceniti zavisno od snage, sposobnosti i mogućnosti naših oružanih snaga i celokupnog stanovništva da agresoru na organizovan način pruže otpor i nanesu što veće gubitke. Tu su i pouka i poruka jasni: što više budemo slabili moral neprijatelja, pored ostalog i organizovanom propagandnom aktivnošću, to ćemo više slabiti i njegovu opštu borbenu snagu. S druge strane, u istoj meri u kojoj budemo neprijatelju slabili borbenu snagu slabićemo i njegov moral, a time stvarati i sve povoljnije uslove za postizanje što većih rezultata i u sopstvenom propagandnom delovanju protiv agresora sa ciljem da i na taj način damo što značajniji doprinos u konačnom slamanju agresije.